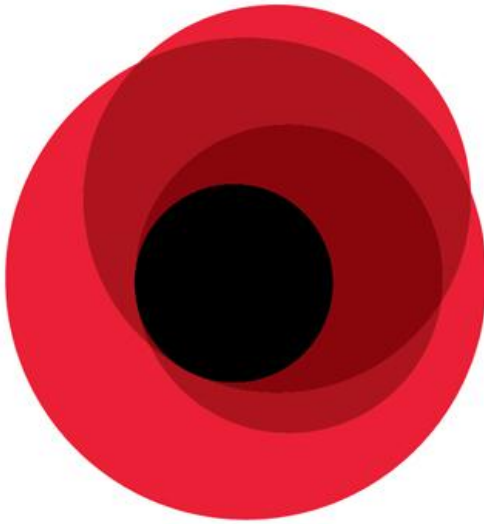

Центральна міська бібліотека для дорослих
ім. Бориса Антоненка-Давидовича

1939–1945
**ПАМ'ЯТАЄМО
ПЕРЕМАГАЄМО**

Червоний мак – символ пам'яті

*До 70-річчя Перемоги
Попереджувальна довідка*

Ромни – 2015

Червоний мак – символ пам'яті [Текст]:
попереджувальна довідка / Центральна міська
бібліотека для дорослих ім. Бориса Антоненка-
Давидовича; укладач провідний бібліограф МЦБС В. І.
Салогуб. – Ромни, 2015.

Попереджувальну довідку «Червоний мак – символ пам'яті» випущено до 70-річчя Перемоги над нацизмом. Разом із Європою і всім світом Україна почне офіційно відзначати День Перемоги 8 травня — в день, коли нацистською Німеччиною була підписана капітуляція. Офіційним символом Дня Перемоги в Україні буде китка червоного маку. На відміну від військового пафосу, до якого нас привчила радянська пропаганда, «червоні маки», більшою мірою говоритимуть людям про страждання і пам'ять. Червоний мак традиційно символізує для Європи пам'ять про героїв, загиблих у боях ХХ ст.

У довідці розповідається про загальноєвропейські традиції використання квітки маку при вшануванні пам'яті про загиблих воїнів. Також подається інформація про мак – як символ в українській народній творчості.

НАША АДРЕСА:

Центральна міська
бібліотека для дорослих
ім. Бориса Антоненка-Давидовича
вул. Коржівська, 94
м. Ромни
Тел. 5-31-53
Ел. Адреса: library-romny@ukr.net

***І маки зацвіли по всій землі,
Бо кров солдатів знову пролилася.***

Друга світова війна – найбільш кривава сторінка в історії людства. Вона завдала народам світу величезних людських і матеріальних втрат. Воєнні дії відбувалися на територіях 40 країн. До збройних сил було мобілізовано 110 млн. осіб у всьому світі. Кількість жертв досі точно не встановлено. За приблизними підрахунками, у війні загинуло понад 60 млн. осіб, 90 млн. стали інвалідами. Військові витрати та збитки склали 4 трильйони доларів США.

Саме як страшну трагедію Другу світову пам'ятають і згадують в усьому світі. Ми пам'ятаємо, якою страшною трагедією для українців була та війна, пам'ятаємо що ця трагедія була такою масштабною через те, що ми не мали своєї держави. Ми пам'ятаємо, що агресора зупинили спільними зусиллями об'єднані нації, які дали йому рішучий відпір.

Відповідно до Указу Президента України «Про заходи з відзначення у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни» в Україні 8 травня вперше на офіційному рівні відзначається День пам'яті та примирення. Тож, Україна спільно з Європою вшанує жертв війни. Вже багато років загальноєвропейської традицією стало прикрашання одягу квіткою червоного маку, яка символізує для Європи пам'ять про героїв, загиблих у боях ХХ століття.

Ця історія почалася в 1915 році, під час Першої світової війни, коли канадський військовий лікар Джон Маккрей написав вірш «В полях Фландрії», щоб вшанувати пам'ять свого друга, який загинув від поранення осколком у битві при Іпрі.

Джон Маккрей загинув у 1918 році і був похований у Франції. Його канадський будинок зараз перетворено на музей. Поряд розміщена плита з вигравіруваним віршем.

***У полях Фландрії поміж хрестами
Гойдає вітер мак рядами,
Щоб знали місце, де ми є;
Там жайвір ноту дістає
Ледь чутно між гармат місцями.
Нас більш нема. Хоч цими днями
Жили, стрічали сонце з вами.
А зараз леже в нас он де
У полі Фландрії.
Забудьте свари з ворогами,
Слабкими кидаєм руками
Вам факел, хай снаги стає.
Без клятви не заснем ніде,
Хоч маки і ростуть над нами
У полі Фландрії.***

Вірш «В полях Фландрії» став широко відомим, і вже в 1915 році американський професор Мойна Міхаель запропонувала носити на грудях червоний мак як символ пам'яті про загиблих. Пізніше червоні маки стали виготовляти в Європі (спочатку у Франції, а потім і у Великобританії), а гроші від продажу штучних квітів віддавати на благодійність: ветеранам, сиротам, сім'ям військових. Сьогодні це стало загальноєвропейської традицією.

Дикі маки – єдині квіти, здатні цвісти, коли все довкола мертве. Ось чому на полях Фландрії, переораних чотирма роками битв, було море маків – ні до війни, ні після ніхто не бачив нічого подібного. У часи наполеонівських війн на початку 19-го століття, голі землі Західної Європи перетворилися на поля криваво-червоних маків, які росли навколо тіл

полеглих воїнів. Червоний мак, що символізує кров, пролиту на полях битв, також є пам'ятним знаком Дня АНЗАК, під час якого жителі Австралії та Нової Зеландії вшановують співгромадян, полеглих у всіх військових конфліктах.

Червоний мак – не лише європейський, але й український символ, адже в нас здавна кажуть: маки цвітуть там, де була пролита козацька кров. У християнській традиції є вірування, що маки виростили з крапель крові розп'ятого Ісуса Христа. Тобто вони є символом безневинно пролитої крові. В українському фольклорі мак був символом краси юних дівчат, і в той же час його пов'язували з хтонічними істотами і смертю. У літературі та піснях квітка маку асоціювалася з кров'ю козаків, які загинули за Україну. У міфах і фольклорі багатьох народів мак також пов'язаний зі смертю і кров'ю. Легендарний давньогрецький поет Гомер також порівнював недовговічні квіти маку із загиблими на полі бою солдатами.

Український письменник Михайло Стельмах переповідав легенду про козака Мака, який від ординців рятував дівчат і був знищений ворогами. Вороги покришили його тіло на мак. Думали, що вже про нього ніколи пам'яті не буде, а навесні в тих полях розквітли маки. Дійсно, цей символ є пам'ятним для всіх загиблих українців у різні часи, різних війн.

Ідея застосувати червоний мак в якості нового для України символу Дня Перемоги належить Українському інституту національної пам'яті та Національній телекомпанії України. Графічний дизайн розробив харків'янин Сергій Мішакин. Зображення повинно викликати асоціації не тільки з квіткою, але і з кривавою раною від кулі. Це символ поваги до тих, хто переміг нацизм, символ скорботи й пам'яті про загиблих.

Традиція шанування маку виникла в Україні за давніх часів, зробивши цю тендітну квітку справжнім символом нашого народу.

Зерна маку були виявлені на території дитинця Райковецького городища. У Києві княжої доби згадуються лаврські городи, на яких вирощували мак. Про хліби з медом та з маком мовиться і в Києво-Печерському патерику. Цю квітку часто вишивали на сорочках, рушниках, використовували для оздоблення хат. Найпереконливішим доказом давності маку в Україні є його повсюдна присутність: у поетичній творчості, піснях, замовляннях, обрядовості нашого народу. Існує до ста видів маку, однак в Україні найбільше відомі та вживані мак городній та мак дикий, самосійний.

Мак - символ безмежності зоряного світу; Сонця, зорі; сну і смерті; плодючості, заспокоєння; швидкоплинного життя; красивої дівчини; безневинно пролитої крові (у християнстві); надійного берега від нечисті.

Мак у міфопоетичних системах світу пов'язувався у першу чергу зі сном та смертю. Римська богиня Церера ходила по землі, і за кожним її кроком виростала вогниста квітка. Зібравши букет маків, богиня засинала. Грецька міфологія змальовує образ вродливого юнака Мікона, перетвореного після смерті у мак. Макова голівка була символом плодючості і заспокоєння, атрибутом Афродіти, Гери, Кібели. Українська символіка квітки маку пов'язана з ідеєю молодості і краси. В народній поезії він є символом не тільки прекрасного, а й дівочої вроди зокрема: "Гарна дівка, як маківка", "Дівчина, як маків цвіт", "Як маківочка", "Як мак процвітає" - про людину у повній силі і красі.

Часто навколишній світ, оселя зіставлялися саме з маком: "Сей світ, як маків цвіт", "Збудуй мені світлоньку з макового цвітоньку". У замовляннях

досить часто використовують мак. Маківка втілювала безконечник, який не має ні кінця, ні початку. Бо перелічити, а тим паче визбирати розсипаний мак практично неможливо, бо: "скільки зірок у небі, стільки маку в маківці".

Тендітна квітка часто виступала символом роду так, за народними повір'ями, вважался що в ній, міститься сімсот, сімсот дві, чи сімсот чотири мачини. Про це йдеться у загадках "Стоїть стріла серед двора, а в тій стрілі сімсот і дві"; "Під одним ковпаком сімсот козаків"; "Сімсот воєвод, на стрільці город".

Мало не кожне календарне свято українців тією чи іншою мірою пов'язане з уживанням маку. Згадаймо хоч би великодні струдлі і пиріжки з маком. Та було в році свято, коли мак удостоювався особливої уваги і шани – Маковія. Кожна українська родина прагнула посвятити голівки городнього маку та зерна дикого маку.

Мак оспівували і в хороводних та ігрових веснянках. В одній із них дівчата та молодиці утворюють коло, в середину якого сідають кілька дівчаток, довкола них ходять і співають:

Мак, мак, маківочка,
Золотая головочка,
Станьте ви, дівки,
В червоний мак,
Мак, мак, маківочки,
Золоті верхівочки,
Постойте, дівчата,
Як мак на горі.

Коли ранньою весною сіяли мак, то за звичаєм носили з собою спечені з пшеничного борошна "хрести" з маком, при цьому примовляли й співали:

Край долини мак, мак,
Край широкій мак, мак –
Мак чистий, головистий;
Головочки, як ріпочки;
Молодії молодочки завивали головочки.
Буде мак тут!

Із давніх-давен мак використовували і як зілля для приворожування. Щоб принадити парубків до свого кутка, дівчата варили у першій тиждень Великого посту пшоняну кашу з маком і закопували її на деякий час у землю там де збиралися:

Що на нашій на улиці
Дівки чарівниці,
Закопали горщок каші
Посеред вулиці.

У Купальську ніч, коли ворожили дівчата свою долю, деякі в надії самим визначити її, готували макове зілля для парубків. Приворожування на відміну від ворожіння вважалось діянням, посланням темних сил і, як правило, закінчувалося трагічно:

Піду бережечком, як мак по полю,
Маковим віночком кличу доленьку свою.

На таку ж тематику відома пісня Р. Савицького
«Червоні маки»:

Мак червоний між житами.
Срібний місяць над полями...
В ніч таку, коли все спить,
Щось у житі шелестить.
То нещасная дівчина.
А любов у цім причина, —
Все збирає маків цвіт.

Плаче тихо на весь світ.
Червоні маки, цвіти кохання,
Болючий спомин, тихе ридання!
Червоні маки, чудові квіти
І згадка всіх минулих літ.
Мак червоний між житами,
Срібний місяць над полями...
В ніч таку, коли все спить,
Щось у житі шелестить.

Та не варто забувати, що мак - символ господарського і родинного розмноження, про що свідчить така обрядодія: перед Святою вечерею господар обходить з хлібом своє селище, не минаючи жодного закутка. Обкурює ладаном та посипає все самосійним маком. Мак-хруставець тут виступає водночас і оберегом проти нечистої сили. Окрім того, мак символізував світанкову зорю : "Ой зацвіла маківочка, зачала бриніти". У піснях маків цвіт прирівнюється до швидкоплинного людського життя:

Пройшов мій вік, як маків цвіт,
Що вдень цвіте, а вночі опаде.

Децо подібне знаходимо у поезії Івана Драча:

Мороз вже сивий доцвітає,
Вже день од холоду заляк,
А тут, де падолист витає,
Між листом жовтим сяє мак.
Пелюстки скоро спалить іній,
А з ними вигаснем і ми,
І скільки дивних ніжних ліній
Згорить у кратері зими.
Мала мачина і кульгава,
На ній я душу зупиню:
Йде Панна Осінь золотава

З маленьким келихом вогню.
Є виклик силі тій вогненній,
Провіщий є і дивний знак –
Над смерть горить манюній геній:
Кульгавий, впертий, точний мак.
Чом нас так вабить це палання,
Аж завмираєм лячно ми,
Мов вогневинка ця остання
Перед лихим вогнем зими?!

Водночас мак пов'язувався із хтонічними істотами, смертю. Наприклад: "маку наївся" - очманів; "на мак розбити" - вщент; "маком сісти" - загинути. Іноді найдорожчу людину - матір - порівнювали із маківкою:

Та нема цвіту ніжнішого, як та маківка,

Та нема ж роду ріднішого, як та матінка.
А моя і матінко, та моя і ріднесенька,
та до кого я і прихилюся?
Та буде ж в мене матінка срібна та не рідна,
Та буде ж в мене матінка золота, та не така, як була.
Та моя і матінко, моя і ластівко,
Та якої ви собі хаточки забажали смутної та невеселої!
Та в нас же хата хоч вона і старесенька,
та вона і виднесенька,
А вам же зробили новесеньку та темнесеньку.

У літературі образ маку символізує козака, що героїчно загинув, боронячи Україну:

Ординці воїна скришили,
На землю впало тіло біле
І, наче зерно, проросло,
А влітку маком зацвіло.../ М. Стельмах/.

На слова Івана Франка, є ще одна чудова пісня про символізм маку та Січі:

Гей Січ іде Красний Мак цвіте

Кому прикре Наше Слово нам воно святе – 2
Гей Січ іде наче рій гуде
Разом серця разом руки тай гаразд буде – 2
Гей Січ іде підківками брязь
В своїй Хаті своя й Воля а всім зайдам зась – 2
Гей Січ іде шабельками брень
Кому любя чорна пільма а нам ясен день. – 2

Широко відома народна і пісня **Ой ти, Морозенку:**

Ой ти, Морозенку, Ой ти, преславний козаче,
За тобою, Морозенку, вся Україна плаче.
Та не так тая Україна, як те горде військо!
Ой заплакала Морозиха, йдучи рано на місто.
Ой заплакала Морозиха та й стала тужити,
Що взяли її сина Івана у військо служити.
«Не плач, не плач, Морозихо, об сиру землю не бийся,
Ходім з нами, з козаками, та меду-вина напийся!»
«Ой чогось мені, панове-браття, мед-вино не п'ється, -
Ой десь мій син Морозенко з турком-шведом б'ється!
Ой щось, браття, перед двором сизий орел в'ється, -
Мабуть, мій син Морозенко назад не вернеться!»
У неділю та ранесенько, та ще до схід сонця
Ой плакала Морозиха, сидя край віконця.
«Ой щось рано-ранесенько став мак розпускатися,
- Мабуть, син мій Морозенко у неволю попався».
Ой з-за гори з-за крутої горде військо виступає,
Попереду Морозенко сивим конем грає.
Ой не вспів Морозенко на коника сісти,
Обступили Морозенка турецькії війська.
По тім боці запорожці покопали шанці;
Ой впіймали Морозенка у неділю вранці.

Ой недаром ранесенько той мак розпускався, -
Ой уже наш Морозенко у неволю попався.
Ой загнали Морозенка в глибоку долину
Та спіймали Морозенка за червону жупанину.
«Не будемо, Морозенку, ані сікти, ні рубати,
Лиш будемо, Морозенку, живцем серце добувати».
Посадили Морозенка на біле ряденце,
Ой вийняли з Морозенка кривавеє серце.
Познімали з Морозенка всі червоні стрічки;
Куди везли Морозенка – там червонії річки.
Розкопали Морозенку глибоку долину,
Висипали Морозенку високу могилу.
Прилетіла зозуленька, начала кувати:
«Вийди, вийди, Морозихо, морозова мати!»
Прилетіла зозуленька, сіла на воротях:
«Вийди, вийди, Морозихо, в червоних чоботях!»
Прилетіла зозуленька та й сіла на фіртці;
Ой виходить Морозиха, руки її в тісті.
Ой, як вийшла Морозиха у густії лози, -
Обілляли Морозиху дрібненькії сльози.
Ой Морозе, Морозенку, ти преславний козаче!
За тобою вся Україна тяжко-важко плаче!

Існує також українська народна легенда про мак:

Де цвітуть маки й ковила

Колись давно на наш край нападали вороги.
Багато людей гинуло... А хто не загинув, того чужинці
забирали в полон. Ішли полонені рідною землею,
гарячими сльозами поливали дорогу в неволю...

Ось така невірницька валка простувала степом.
Серед чоловіків вирізнявся поставою один парубок.
Міцні руки, дужі плечі були туго обкручені
віршовками. Сірі очі його аж зчорніли від безсилового
гніву, на обличчі застиг гордий вираз нескореності. А
одну з полонянок чужинці ховали в наметі. Тільки

зрідка долинав звідти сумовитий спів, повен туги і болю. Коли парубок чув той голос, ще більше паленіли його очі, ще грізніше стискалися уста. Але пута гадюками пов'їдалися йому в тіло, скували рухи. Одного разу налетів степовий вихор, зірвав намет. Коли полонянка підвела голову і глянула навколо, парубок отерп від небаченої краси. Коли їх очі стрілися – сталося диво; народилося незнане почуття. Запалало воно у грудях парубка: неймовірним зусиллям розірвав він на собі пута, вихопив у ошелешеного вартового вуздечку коня, мов на крила підхопив дівчину і майнув у степ. Якусь мить всі не могли зрозуміти; що сталося. А коли отямились, кинулися навздогін.

Та кінь утікача летів, як вітер. Зрозуміли чужинці, що не спіймати їх, не догнати.

Щасливі юнак та дівчина глянули одне одному в вічі: злили уста у поцілунку. І таке таїнство єднання двох душ створилося тої миті, що сонце зупинилося, замилувавшись, вітер приліг на трави, затаївши подих. Зловісний свист розрізав повітря – гостра стріла пронизала відразу двоє сердець. То один з чужинців натягнув лука і, вклавши всю хижу силу, пустив стрілу навздогін утікачам. Так і застигли парубок і дівчина в нерозривних обіймах. Пішов кінь степом, несучи на собі мертву казку двох сердець. Кров повільними краплями спадала в густу траву. І там, де падали ці важкі краплини, поставали з трави квіти, як полум'я. Яріли вони червоним цвітом, ховаючи в собі полум'я двох сердець. А кінь ішов та йшов, бо він був теж полонений і теж вертав додому, до свого зеленого луку, до теплої стайні, обережно несучи на собі страшну ношу.

Та коли прийшов додому, то замість села побачив чорне згарище. Тоскно заіржав, захвилювався. І тоді з його спини додолу впала ноша. Зразу налетіло гайвороння, намагаючись виклювати

мертві очі. Кінь знову заіржав, розпачливо та тужно. Гайвороння втекло. Довго стояв у задумі, потім почав рити землю. Бив і бив копитами, яма глибочала, ширшала. Вибився із сил... Зовсім знесилений, обережно скотив застиглих у довічних обіймах молодят і почав загортати. Ліг поруч і не встав більше...

Весною над молодими прослалися дивним килимом квіти, що народилися з їхньої крові. Ціле літо цвіли вони, розкидаючи навколо своє насіння, ваблячи красою. А над конем зеленим шовком прослалася ковила, відтіняючи квіти, що пламеніли поруч.

Сьогодні надзвичайно важливо вшановувати пам'ять жертв і героїв війни, бо Україна була однією з головних арен Другої світової. За різними підрахунками, близько 10 млн. українців стали жертвами тієї війни. Українці зробили визначальний внесок у перемогу над нацизмом у лавах Червоної Армії, Української повстанської армії, в арміях Польщі, Франції, Великої Британії та інших країн. Всі разом зробили, щоб перемога над фашизмом стала можливою. Шанобливе ставлення до пам'яті про перемогу над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років, про ветеранів війни, учасників українського визвольного руху та жертв нацизму є священним обов'язком держави та громадян України.

Ми пам'ятаємо, що той, хто захищає свою землю, завжди перемагає. Ця пам'ять робить нас сильнішими. Вона – запорука неминучості нашої перемоги сьогодні.

Текст пісні Наталії Май

«Маки червоні»:

**Розцвітають маки на весні,
Серед поля, наче жар горять
Солов'ї співають жалібні пісні,
Де солдати міцно-міцно сплять.**

**Маки червоні знов розцвітають,
Пам'ять дідів бережуть
І до вогню, що серця зігріває
Їхні онуки ідуть.**

**Так багато, багато літ назад,
Молодими й бравими були
Щоби нашу рідну землю відстоять
В полі, серед маків полягли.**

